

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye A GDP-n túl – a fenntartható fejlődés mércéi

(2009/C 100/09)

2008. január 16–17-én az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság úgy határozott, hogy Eljárási Szabályzata 29. cikkének (2) bekezdése alapján saját kezdeményezésű véleményét dolgoz ki a következő tárgyban:

A GDP- n túl – a fenntartható fejlődés mércéi.

A bizottsági munka előkészítésével megbízott „Mezőgazdaság, vidékfejlesztés és környezetvédelem” szekció (ez esetben A Fenntartható Fejlődés Megfigyelőközpontja) 2008. október 8-án elfogadta véleményét. (Előadó: Martin SIECKER.)

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2008. október 22–23-án tartott, 448. plenáris ülésén (az október 22-i ülésnapon) 114 szavazattal 2 ellenében, 8 tartózkodás mellett elfogadta az alábbi véleményt.

1. Következtetések és ajánlások

1.1 A GDP a gazdasági növekedés fontos mutatója, nem jelzi azonban megfelelően azokat az irányokat, amelyet a 21. század kihívásaival való szembenézéshez ki kell tűznünk. Ezért más, kiegészítő mutatókra is szükség van. Erre az eredményre jutott mind az Európai Bizottság által Brüsszelben szervezett, „A GDP-n túl” című konferencia (2007. november 19–20), mind a „Kellemes igazság” című, 2008. január 10-i konferencia Tilburgben.

1.2 A GDP jó eszköz arra, hogy a gazdaság sebességét mérje: jelzi, hogy együttesen milyen intenzitással keresünk pénzt – függetlenül attól, hogy ez hasznos termékeket és szolgáltatásokat eredményez, vagy éppen kárt okoz az embernek és a környezetnek. Elsősorban olyan mércére van szükség, amely azt mutatja, hogy milyen messze vagyunk még a fenntartható és szolidáris gazdaságtól.

1.3 Mivel két különböző dologról van szó – fenntarthatóság és jólét –, a valóságban két mércére van szükség. A fenntarthatóság alapfeltétel; lényege egy egészséges világ most és a jövőben, valamint a nemzedékek közötti szolidaritás. A jólét a társadalmi fejlődésről szól, és célváltozónak tekintendő. A fenntarthatóság szempontjából elégséges, ha biztosíték van arra, hogy életmódunk hosszabb távon és az egész világon folytatható. Ha ez a feltétel teljesül, nem szükséges még nagyobb fokú fenntarthatóságra törekedni. A jóléttel más a helyzet: jólétből inkább több legyen, mint kevesebb, tehát az az ésszerű, ha egyre nagyobb jólétre törekszünk.

1.4 A fenntarthatóság mértékének és alakulásának mérésére szolgál az ökológiai lábnyom, amely hiányosságai ellenére a fenntartható környezeti fejlődés legjobb rendelkezésre álló általános mutatója.

1.5 A lábnyom kitűnő kommunikációs eszköz, és azon kevés mutatók egyike – sőt, talán az egyetlen ilyen – amelyek figye-

lembe veszik fogyasztási és termelési szokásaink (import- és exporttevékenységeink) többi országra gyakorolt környezeti hatásait. Alkalmazása során tovább lehet finomítani, és – ha a jövőben jobb mérési módszert találunk – más eszközzel lehet helyettesíteni.

1.6 Kihívásnak tekinthető azonban a társadalmi fejlődés olyan mutatójának kidolgozása, amely realiztikus módon méri a létminőség különböző szempontjait. Jelen vélemény kizárólag ezzel az életminőség-mutatóval foglalkozik, mivel ilyen – jól működő – eszköz (egyelőre) nem létezik.

1.7 A létminőség gyakorlatban jól alkalmazható és tudományos szempontból megbízható mutatója egyfelől felöleli a mindennapok olyan területeit, amelyek az általános vélekedés szerint a létminőség szempontjából alapvetően fontosak, másfelől eleget tesz a következő kritériumoknak:

- az emberek lehetőségeit meghatározó objektív tényezőkből áll össze,
- érzékenyen reagál a döntéshozatal hatásaira,
- az adatok időben rendelkezésre állnak,
- lehetővé teszi az egyes országok közötti összehasonlítást,
- lehetővé teszi az egyes időszakok közötti összehasonlítást,
- széles körben érthető.

1.8 A létminőség szempontjából az általános vélekedés szerint a következő hat terület alapvetően fontos:

- testi épség és egészség,
- anyagi jólét,

- hozzáférés a közszolgáltatásokhoz,
- társadalmi részvétel és a bevándorlók integrációja,
- szabadidő,
- az életér minősége.

A szóban forgó területek alakulásának méréséhez szükséges alapvető adatok az uniós tagállamokban rendelkezésre állnak, azonban még finomításra szorulnak (gyakoriság, gyűjtés, feldolgozás).

1.9 A fent vázolt mutató nem tökéletes. Nem is modellnek készült, inkább a témában folytatott jelenlegi vitához kíván hozzájárulni. A mérés dinamikus folyamat, hiszen a társadalomban bekövetkező változásokat mérjük. A változások aztán oda vezethetnek, hogy más vagy részletesebb mutatókra lesz igény. Az adott mutató meghatározása szintén dinamikus folyamat, amelyet vita és párbeszéd kell, hogy megelőzzön – ahogy ezt egy demokratikus társadalom megkívánja.

1.10 Ha olyan politikára váltunk, amely nem kizárólag a gazdasági növekedésre, hanem a társadalmi és környezetvédelmi szempontokra is épít, akkor ez fenntarthatóbb és szolidárisabb gazdasághoz vezethet. Ez túlságosan összetett ahhoz, hogy rövid távon megvalósítsuk. A megvalósíthatóság érdekében kézenfekvő, hogy a törekvést az uniós tagállamokra korlátozzuk. A kört esetleg ki lehet bővíteni a tagjelölt országokkal (Horvátország és Törökország) és az EU-hoz hasonló gazdasági fejlődést felmutató országokkal, például az Egyesült Államokkal, Kanadával, Új-Zélanddal és Japánnal. A gazdasági fejlődésben kimutatható hatalmas különbségek miatt lehetetlenség olyan eszközt kifejleszteni, amely egymagában képes arra, hogy mind a fejlett, mind a fejlődő országok alakulását azonos léptékkal mérje és ábrázolja.

2. A GDP korlátai

2.1 A boldogság mindannyiunk végső célja. Az állam legfontosabb feladata, hogy megteremtse azokat a feltételeket, amelyek minden polgárnak optimális lehetőséget nyújtanak az egyéni boldogság megtalálására. Következésképpen az államnak állandó figyelemmel kell kísérnie a társadalmat, hogy tájékozódjon annak állapotáról. A felmérés: tudás. Előbb tudnunk kell, hogy mi okoz elégedetlenséget, és mi áll e mögött az érzés mögött – csak ezután próbálhatjuk megoldani a helyzetet.

2.2 Az egyes államok jelenleg általában a bruttó hazai terméket (GDP) használják a társadalom állapotának felmérésére. A GDP-t mint mérőszókat a múlt évszázadban, a 20-as évek gazdasági válsága és az azt követő II. világháború után vezették be. A döntéshozók számára ez a legfontosabb – sőt, talán az egyetlen – mérce, mindenekelőtt a gazdasági teljesítmény és tevékenység mérése szempontjából. Alapját az azonos módon kiszámított nemzetgazdasági statisztikák nemzetközileg elfogadott rendszere képezi. Ráadásul mindent egy és ugyanazon mértékegységre: pénzre váltanak át. Mindezekből kifolyólag a GDP nemzetközi szinten könnyen összevethető.

2.3 Ugyanakkor semmit sem árul el az emberek közérzetéről (boldogságukról) vagy arról, hogy mennyire fenntartható a társadalmi fejlődés. Az egy főre eső GDP kevés helyen magasabb, mint az Egyesült Államokban, ebből mégsem következik az, hogy az amerikai polgárok boldogabbak, mint más országok lakói, és az amerikai társadalom fenntarthatósága is megkérdőjelezhető. Világviszonylatban igaz, hogy az egy főre eső GDP ma valamennyivel magasabb, mint 60 évvel ezelőtt, ez mégsem vezetett a boldogság számottevő növekedéséhez, mivel – eltekintve attól az általános vélekedéstől, mely szerint régen minden jobb volt – 2008-ban minden eddiginél több: 900 millió ember éhez. És az éhség egészen biztosan nem boldogít.

2.4 A jelenlegi társadalmi fejlődési irányok és gazdasági viszonyok alapjaikban különböznek a múlt század közepére jellemző helyzettől. Főként a fejlett országokban egyre több igény van olyan tényezők mérésére is, melyek nem a piaci tranzakciók vagy formális gazdasági folyamatok eredményei. Számos ilyen jellegű szempontot és szükségletet a GDP nem vagy nem kielégítően vesz figyelembe.

2.5 A növekvő GDP mögött lehet, hogy a jómód és jólét jelentős csökkenése rejlik. Ha például egy országban minden erdőt kivágnának, hogy eladják a fát, és a gyerekeket iskola helyett dolgozni küldenék, ez a GDP szempontjából nézve igen jó lenne, mivel a gazdasági statisztikák megnövekedett anyagi jólétet mutatnának. Ez a jólét azonban egyáltalán nem lenne fenntartható, és nem tenné boldoggá az embereket – legkevésbé a gyermekeket.

2.6 A természeti csapások és politikai válsághelyzetek is kedvezően befolyásolhatják a GDP-t. A Katrina hurrikán Louisiana GDP-je szempontjából áldásnak volt tekinthető – „hála” azoknak az óriási erőfeszítéseknek és gazdasági tevékenységeknek, amelyekre az újjáépítéshez szükség volt. Ugyanez igaz egyes cunami sújtotta ázsiai és afrikai országok GDP-jére, illetve szinte valamennyi európai gazdaságra a II. világháború után. Eltekintve attól, hogy közel sem mindenki osztozott egyenlő arányban a megnövekedett jólétben, az említett csapások aligha segítették elő az emberek közérzetének javulását vagy a társadalom fenntarthatóságát.

2.7 De a kevésbé szélsőséges példákból is az derül ki, hogy a GDP nem megfelelő mérőeszköz. A megnövekedett anyagi jólét az autópiac fellendüléséhez és egyre több közút építéséhez vezet. Ennek következményeképpen több a baleset, és megnövekednek a költségek (a gépkocsi pótlása/javítása, a sérültek/rokantak gondozásának költségei, magasabb biztosítási díjak). Az anyagi jólét olyan vadhajtásokat is eredményezhet, mint például a fegyverkereskedelem vagy az antidepresszánsok árusítása gyermekeknek. Mindez hozzájárul a GDP növekedéséhez, nem segíti azonban elő az ember végső célját: a boldogság megtalálását. Kivételt talán csak az a néhány személy képez, aki az említett tevékenységekkel keresi kenyerét.

2.8 A GDP dominanciája mindenekelőtt akkor válik nyilvánvalóvá, ha a GDP csökken: ilyenkor azonnal kitör a pánik. A riadalom nem feltétlenül indokolt. A GDP egy előremutató változás következtében is csökkenhet. Ha holnap mindenki a legújabb LED világításra cseréli hagyományos villanykörtéit, akkor tény, hogy ez egy egyszerű magas kiadással jár együtt az új lámpák miatt, egyúttal azonban az energiafogyasztás – és ezáltal a GDP – strukturális és jelentős csökkenéséhez vezet, mivel az új lámpák lényegesen kevesebbet fogyasztanak, mint a hagyományosak.

2.9 Röviden: a GDP jó eszköz a gazdasági teljesítmény mérésére, a gazdasági növekedés és a társadalom egyéb területein jelentkező haladás között azonban nincs közvetlen összefüggés. Ha teljes áttekintésre törekszünk, olyan mutatókra is szükség van, amelyek többek között társadalmi és környezeti szempontból mérik fel a változásokat.

3. Egyéb mutatók

3.1 Egyszerre több helyen folyik vita a GDP-t kiegészítő mérőeszközök szükséges voltáról. Így az Európai Bizottság által Brüsszelben szervezett, „A GDP-n túl” című konferencia (2007. november 19–20) ⁽¹⁾ mellett 2008. január 10-én Tilburgben is konferenciát tartottak „Kellemes igazság” címmel ⁽²⁾. Mindkét helyen egyetértettek abban, hogy a gazdasági növekedés mellett más mutatókra is szükség van. A konferenciák következtetései között egyértelmű párhuzamok vonhatók. A GDP jó eszköz arra, hogy a gazdaság sebességét mérje: jelzi, hogy milyen intenzitással keresünk pénzt – függetlenül attól, hogy ez hasznos termékeket és szolgáltatásokat eredményez, vagy éppen kárt okoz az embernek és a környezetnek. Elsősorban olyan mércékre van szükség, amelyek azt mutatják, hogy milyen messze vagyunk még a fenntartható és szolidáris gazdaságtól. Neves közgazdászok – köztük Samuelson ⁽³⁾ – már nem sokkal a GDP bevezetése után amellet érveltek, hogy a bruttó hazai terméket az anyagi szempontoktól eltérő ténye-

zőkkel – ilyen például a környezet és a természeti érték – kellene kiegészíteni annak érdekében, hogy a GDP ne korlátozódjon kizárólag gazdasági szempontokra. Ezek a próbálkozások azonban nem vezettek oda, hogy elkészült és elfogadottá vált volna a GDP átdolgozott változata – következésképpen még ma is a hagyományos GDP dominál. Egyes tudósok behatóan foglalkoztak a kérdéssel. Nézeteiket az alábbiakban foglaljuk össze.

3.2 **Richard Layard** brit munkagazdaságtan-professzor *Happiness* című könyvében ⁽⁴⁾ megállapítja, hogy a nyugati világ emberének az elmúlt 50 évben az anyagi jólét jelentős növekedése ellenére nem sikerült boldogabbá válnia. Layard szerint az ok az emberek közötti igen erős versenyben keresendő: mindenki főként arra törekszik, hogy többet keressen, mint a másik. Ez az egyoldalú beidegződés hanyatláshoz vezetett olyan tényezők tekintetében, amelyek fontosabbak az emberek jó közérzetéhez. Ilyen tényező a stabil család, az örömmel végzett munka vagy a barátokkal és a közösséggel fenntartott kapcsolat. Erre utal az egyre több válás, a megnövekedett munkahelyi stressz és az egyre nagyobb méreteket öltő bűnözés. Az egyensúly helyreállítása érdekében a jövedelmek egyenlősége helyett inkább arra kell összpontosítani, hogy mindenkinek egyenlő lehetősége legyen a jövedelemszerzésre.

3.3 A jóléti gazdaságról szóló elméletében **Amartya Sen** indiai közgazdász ⁽⁵⁾ arra helyezi a hangsúlyt, hogy a jólét nem a javakról szól, hanem azokról a tevékenységekről, amelyek érdekében ezeket a javakat megszerzik. A jövedelem az egyén számára lehetőséget teremt arra, hogy különféle tevékenységeket végezzen, és ezáltal kiteljesítse személyiségét. Ezek a lehetőségek – amelyeket Sen „képességnek” nevez – olyan tényezőktől is függenek, mint az egészség és az élettartam. Főként a fejlődő országokban igen fontosak a halálózásról szóló adatok, mivel jól tükrözik a szociális egyenlőtlenséget, az életminőséget és a hasonló szempontokat.

3.4 *A jog határa* című legújabb könyvében **Martha Nussbaum** amerikai filozófus ⁽⁶⁾ tíz, az emberhez méltó élet szempontjából alapvetően fontos minimális szociális jogot sorol fel. Az a társadalom, amely nem tudja ezeket a jogokat legalábbis bizonyos szinten biztosítani polgárainak, az író szerint kudarcot vall és nem tekinthető teljességgel igazságos társadalomnak. Konkrétan arról van szó, hogy lehessen átlagosan hosszú emberi életet élni, jó egészségben élni, szabadon mozogni, használni értelmünket, ragaszkodni egyes dolgokhoz és más emberekhez, képet alkotni a jóról, diszkriminációmentesen élni másokkal és másokért, úgy élni, hogy törődünk és kapcsolatban vagyunk az állatokkal és a természettel, nevetni és játszani, részt venni a politikai döntésekben és tulajdont szerezni. Ez a felsorolás nem kőbe véselt, és tovább bővíthető.

⁽¹⁾ <http://www.beyond-GDP.eu>

⁽²⁾ <http://www.economischegroei.net>

⁽³⁾ P. Samuelson: Evaluation of real national income, *Oxford Economic Papers*, 1950. 2. szám, 1–29. o.

⁽⁴⁾ R. Layard, *Happiness: lessons from a new science*, Penguin Books, 2005.

⁽⁵⁾ A. Sen, *Commodities and capabilities*, Amsterdam North Holland, 1985.

⁽⁶⁾ M. Nussbaum, *Frontiers of justice*, Harvard University Press, 2005.

4. Egyéb tényezők

4.1 Különböző olyan kezdeményezések ismertek, amelyek a GDP mellett a társadalom állapotának megértéséhez fontos egyéb tényezőket is mérik. Az alábbiakban tájékoztatásul röviden áttekintünk és tömören vázolunk négy ilyen jellegű mutatót. Ennél jóval több kezdeményezés ismert. Említhetnénk a fenntartható fejlődésért felelős belga szövetségi tanács kezdeményezését ⁽¹⁾, a kanadai jóközérzet-indexet (CIW) ⁽²⁾, a bruttó nemzeti boldogság indexét Bhutánban ⁽³⁾, az olasz „Quars” elnevezésű kezdeményezést ⁽⁴⁾ vagy a francia „Stiglitz” bizottságot ⁽⁵⁾. Az OECD az egész világra kiterjedő projektet dolgozott ki a haladás mérésére ⁽⁶⁾, és az Eurofoundnál ⁽⁷⁾ is található idevágó információ. Azonban helyhiány miatt le kell mondanunk arról, hogy e kezdeményezések mindegyikét ismertetjük.

4.2 **Az emberi fejlődés indexe** (*Human Development Index – HDI*) ⁽⁸⁾ a társadalomnak és a társadalom csoportjainak fejlődését méri. A módszert 1993 óta alkalmazza Az ENSZ Fejlesztési Programja (UNDP), hogy évente jelentést készítsen az egyes országok helyzetéről. A jövedelem mellett a várható élettartam, az írástudók aránya és a képzettségi szint is szerepet játszik. 1977 óta közreadják az emberi szegénység indexét is (*Human Poverty Index*) ⁽⁹⁾, amelyben az oktatáshoz, a biztonságos élelemhez és vízhez, valamint az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés játszik szerepet. A HDI többek között Sen elméletére épül. A fejlődő országokban jól működik, hátránya azonban, hogy kevésbé alkalmas a fejlett országok haladásának mérésére.

4.3 Az **ökológiai lábnyom** ⁽¹⁰⁾ alapgondolata az, hogy a fogyasztást ki lehet fejteni a megtermeléséhez szükséges felszín méretével. Ez lehetővé teszi, hogy összehasonlítsuk különféle fogyasztói magatartások (életmódok) vagy különféle népességi csoportok (országok) környezetre gyakorolt hatását. Lakosonként világviszonylatban 1,8 hektár termőtalaj áll rendelkezésre az egyéni fogyasztási igények kielégítéséhez. Jelenleg világviszonylatban személyenként 2,2 hektár van használatban, az emberiség tehát gyors tempóban éli fel bolygónk tartalékait. Igen nagyok azonban az eltérések: az Egyesült Államokban az átlagos ökológiai lábnyom egy főre 9,6 hektár, míg Bangladesben 0,5 hektár. Ha nem változik a politika, a gondok egyre nagyobbak lesznek. Az erózió és elsivatagosodás miatt csökken a rendelkezésre álló termőföld nagysága, a népesség számának növekedése miatt egyre több embernek kell osztozkodnia egyre kevesebb hektáron, ugyanakkor növekszik a kereslet, mivel a megnövekedett jólétben az emberek többet

fogyasztanak. Az ökológiai lábnyom jól alkalmazható a fenntartható fejlődés mérésére, hátránya azonban, hogy semmit sem árul el az emberek közérzetéről.

4.4 A **léthelyzetindex** ⁽¹¹⁾ rendszerbe szedve ábrázolja és elemzi a holland lakosság életkörülményeit, más szóval Hollandia szociális állapotát (*Sociale Staat van Nederland – SSN*). Az SSN egy mintegy tízéves időszakot áttekintve mutatja be a léthelyzet alakulását. Tárgyalja a jövedelmet, munkát, oktatást, egészséget, a szabad idő eltöltését, a mobilitást, bűnözést, lakhatást és a lakókörnyezetet. Az ágazatra lebontott fejezeteket összefoglaló léthelyzetindex egészíti ki. Az SSN az embereknek a politikáról és a kormányról alkotott véleményére vonatkozó adatokat is bemutat. A felmérés két évente jelenik meg a holland társadalmi és kulturális tervhivatal (*Sociaal Cultureel Planbureau*) gondozásában. A léthelyzetindex Hollandiában nem szerzett magának különösebb tekintélyt, mivel általában különböző jellegű tényezők összevisszaságának tekintik, amely éppen ezért nem fest hű és következetes képet a társadalom közérzetéről.

4.5 Ruut Veenhoven, a rotterdami Erasmus Universiteit egyetemi tanára **már harminc éve kutatja a boldogságérzetet az egész világon**. *World Database of Happiness* ⁽¹²⁾ című munkájában arra a következtetésre jut, hogy a pénz és a boldogság között rendkívül kicsi összefüggés. Azoknál, akik több pénzt kapnak, rövid ideig tartó felélénkülés figyelhető meg, de egy év elteltével ez a többletboldogság már a múlté. Az időbeli szabadság és a választási lehetőségeket kínáló szabadság általában azt eredményezi, hogy a boldogság érzése áthatóbb. Egyébként – Layard-hoz hasonlóan – ebből a szempontból Veenhoven is egyértelmű különbséget tesz a fejlett és a fejlődő országok között. A fejlődő országokban a jövedelem növekedése erősebb és tartósabb boldogságérzethez vezet, mint a fejlett országokban. Ez a különbség megszűnik, ha az egy főre eső GDP átlép egy bizonyos jövedelmi határt, amely a 20 000 és 25 000 dollár között mozog. A *World Database of Happiness* hátránya, hogy a boldogságérzet mérésekor szerepet játszanak az egyéni preferenciák közötti különbségek is, emellett a boldogságérzetre nehezen lehet kormánypolitika révén hatni.

5. Lehetséges alkalmazások

5.1 Fő vonalakban két lehetőség van arra, hogy a szociális-gazdasági politikában megtörjük a GDP dominanciáját. Egyfelől a GDP mellett kidolgozhatunk egy sor olyan mutatót, amely a fenntarthatóságot és a jólétet (illetve ennek egyes szempontjait) méri és a politikákban ugyanolyan súllyal kezelendő, mint a GDP. Másfelől a GDP-t felválthatjuk egy új, átfogó mutatóval, amely a fenntarthatóság és jólét minden lényeges elemét tartalmazza, és a szociális-gazdasági politikában átveszi a vezető szerepet.

⁽¹¹⁾ <http://hdr.undp.org/en/statistics/indices/hpi/>

⁽¹²⁾ <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl/>

⁽¹⁾ <http://www.duurzameontwikkeling.be>

⁽²⁾ <http://www.statcan.ca>

⁽³⁾ <http://www.bhutanstudies.org.bt>

⁽⁴⁾ <http://www.sbilanciamoci.org>

⁽⁵⁾ <http://stiglitz-sen-fitoussi.fr/en/index.html>

⁽⁶⁾ <http://www.oecd.org/statsportal>

⁽⁷⁾ <http://www.eurofound.europa.eu/>

⁽⁸⁾ <http://www.eurofound.europa.eu/>

⁽⁹⁾ <http://hdr.undp.org/en/statistics/>

⁽¹⁰⁾ <http://www.footprintnetwork.org>

5.2 Az első lehetőség – egyéb mutatók a GDP mellett – valójában már léteznek, de nem működik. Már számos mutató méri a fenntarthatóság és a jó közérzet különféle szempontjait. Létezik mutató a demokráciára, a boldogságra és az étellel való elégedettségre, az egészségre, a képzési szintre, a műveltségre, a véleménynyilvánítás szabadságára, a bűnözésre, a környezet állapota, a szén-dioxid-kibocsátásra, az ökológiai lábnyomra stb. Csakhogy ezek a mutatók kevesebb súllyal esnek a latba, mint a GDP, amelyet még mindig jólétünk leginkább átfogó és legkevésbé vitatott mutatójának tekintenek.

5.3 A második lehetőség – egyetlen átfogó mutató a GDP helyett – nehezen megvalósítható, mivel ha a fenntarthatóságról és a jólétről beszélünk, két alapjaiban különböző dologról van szó. A fenntarthatóság alapfeltétel, a jólét célváltozó. A fenntarthatóság szempontjából elégséges, ha biztosíték van arra, hogy életmódunk hosszabb távon és az egész világon folytatható. Ha ez a feltétel teljesül, nem szükséges még nagyobb fokú fenntarthatóságra törekedni. A jóléttel más a helyzet: jóléttől inkább több legyen, mint kevesebb, tehát az az ésszerű, ha egyre nagyobb jólétre törekszünk.

5.4 Mivel ezt a két lényegesen különböző dolgot nehéz egy kalap alá venni, felsejlik egy harmadik lehetőség is: két mutató a GDP kiegészítéseként – egy fenntarthatósági és egy létminőségi mutató. A fenntarthatóság mértékének és alakulásának mérésére szolgál az ökológiai lábnyom, amely hiányosságai ellenére a fenntartható környezeti fejlődés legjobb rendelkezésre álló általános mutatója. A lábnyom kitűnő kommunikációs eszköz, és azon kevés mutatók egyike – sőt, talán az egyetlen ilyen –, amelyek figyelembe veszik fogyasztási és termelési szokásaink (import- és exporttevékenységeink) többi országra gyakorolt környezeti hatásait. Alkalmazása során tovább lehet finomítani, és – ha a jövőben jobb mérési módszert találunk – más eszközzel lehet helyettesíteni. A társadalmi fejlődés tekintetében még nem létezik olyan jól működő mutató, amely realiztikus módon méri a létminőség különböző szempontjait. Jelen vélemény egy ilyen életminőség-mutató vizsgálatára szorítkozik.

6. Mutató a létminőség mérésére

6.1 A létminőség gyakorlatban jól alkalmazható és tudományos szempontból megbízható mutatója egyfelől felöleli a mindennapok olyan területeit, amelyek az általános vélekedés szerint a létminőség szempontjából alapvetően fontosak, másfelől eleget tesz a következő kritériumoknak:

- az emberek lehetőségeit meghatározó objektív tényezőkből áll össze,
- érzékenyen reagál a döntéshozatal hatásaira,
- az adatok időben rendelkezésre állnak,

- lehetővé teszi az egyes országok közötti összehasonlítást,
- lehetővé teszi az egyes időszakok közötti összehasonlítást,
- széles körben érthető.

6.2 Életünk azon szempontjai, amelyek az EU-ban az általános vélekedés szerint alapvetően fontosak a létminőség szempontjából és amelyek megfelelnek a felsorolt kritériumoknak, a következők:

- **Testi épség és egészség.** Ez a mutató azt méri, hogy a lakosság hány százaléka képes saját elképzelése szerint alakítani az életét úgy, hogy eközben nem ütközik fizikai akadályba – sem „belső” tényezők (betegség, fogyaték), sem „külső” tényezők (bűnözés és fogság) révén.
- **Anyagi jólét.** Ez a standardizált, vásárlóerő-paritáson mért átlagjövedelmet, az átlagpolgár tényleges vásárlóerejének legjobb globális mércéjét jelenti. Az egyes országokra jellemző vásárlóerő az adott országok közötti árkülönbségeknek megfelelő korrekció segítségével válik összevethetővé.
- **Hozzáférés a közszolgáltatásokhoz.** A GDP egészségügyre, oktatásra, tömegközlekedésre, lakhatásra és kultúrára fordított részaránya.
- **Társadalmi részvétel.** A 20 és 65 év közötti, fizetett munkát végző lakosság részaránya plusz a 20 éves és annál idősebb, önkéntes munkát végző lakosság részaránya. Az általános vélekedés szerint a fizetett munkavégzés a társadalmi részvétel és beilleszkedés egyik legfontosabb módja. A különféle szociális és társadalmi struktúrák fenntartásához fontos emellett az önkéntes munkában való részvétel, ami részben megtöri a gazdasági szempontok dominanciáját. A személyek fokozott mobilitását tekintve fontos, hogy örömmel fogadjuk a bevándorlókat, és támogassuk az adott közösségbe való kulturális és társadalmi beilleszkedésüket.
- **Szabadidő.** A 20 és 65 év közötti lakosság szabad óráinak átlagos mennyisége. Arról az időről van szó, amelyet nem töltenek tanulással és fizetett vagy nem fizetett munkával (beleszámítva az utazási időt, a háztartási munkát és a környezetükben élők ellátásával/gondozásával összefüggő feladatokat is). Kivonandó ebből az a szabadidő, amely a nem önként vállalt munkanélküliség következménye. Az elegendő szabadidő – a fizetett munka mellett – alapvetően fontos ahhoz, hogy saját belátásunk szerint alakítsuk életünket.

— **Az élettér minősége.** A természeti területek nagysága az ország összterületéhez viszonyítva plusz a légszennyezésnek ki nem tett lakosság százalékos aránya. Nem a természetnek és a környezetnek a szociális-gazdasági fejlődés fenntarthatóságához való hozzájárulásáról van szó (erre külön mutató létezik: az ökológiai lábnyom), hanem a polgárok életének minőségéről. A mutató ezért a természet és a környezet két olyan szempontjára korlátozódik, melyet a polgárok közvetlenül pozitív vagy negatív tapasztalatnak tekinthetnek.

6.3 Ezt a hat területet különféle egységekben mérik. Ahhoz, hogy egyetlen átfogó mutatóval össze lehessen fogni, először összehasonlíthatóvá kell tenni őket. A legegyszerűbb – és leghatékonyabb – út, ha egy nemzetközileg elfogadott és gyakran alkalmazott statisztikai módszer segítségével kiszámoljuk az egyes részmutatók standardizált értékét (Z-érték vagy z-score). Ez egy olyan változó, amelynek középértéke 0, szórása pedig 1. Nagy vonalakban ez azt jelenti, hogy az országok egyharmada 0 és +1 között sorakozik fel, egyharmada 0 és -1 között, egyharmada +1 fölött és egyharmada -1 alatt. Az átfogó mutatót úgy kapjuk meg, ha kiszámítjuk a hat terület Z-értékének átlagát.

6.4 Az időbeli változások méréséhez nem lehet minden évben újra kiszámolni a Z-értéket az átlag és az adott év szórása alapján. Akkor ugyanis az átlagos létminőség a dolog természetéből adódóan minden évben ugyanolyan lenne. Ezért annak az évnek az átlagértékét és szórását, amelyben először használták a mutatót, az azt követő évek Z-értékeinek kiszámítására is alkalmazzák. Ha tehát egy adott évben az átlagérték magasabb, mint az azt megelőző évben, ez azt jelenti, hogy az átlagos létminőség ténylegesen javult. Ha pedig – fordítva – egy adott évben az átlagérték alacsonyabb, mint az azt megelőző évben, ez azt jelenti, hogy az átlagos létminőség ténylegesen romlott.

6.5 A statisztika alapjául szolgáló matematikai fogalmakat nem ismerő nagyközönség szemében a fenti számítások eredményének csekély a jelentősége. Ahhoz, hogy megfeleljünk a hatodik kritériumnak is (széles körben érthető), a statisztikai adatok alapján minden évben ranglistát kellene felállítani, amelynek segítségével mindenki azonnal láthatja, hogy hazájának eredményei milyen jók – vagy rosszak – a többi országhoz és az előző évhez képest. Az ilyen ranglisták általában igen hatásosak, és növelhetik az eszköz népszerűségét. Ez pedig erőteljesen ösztönözheti a létminőség javítására irányuló kezdeményezéseket.

7. A politikák kiegyensúlyozása

7.1 Azok az adatok, amelyekre az említett hat terület alakulásának feltérképezéséhez szükség van, az uniós országokban általában rendelkezésre állnak, habár (még) nem mindenütt egyenlő gyakorisággal és minőségben. A pénzügyi és gazdasági híradás már régóta megszokott dolog, a tőzsdei árfolyamok révén ezekről a területekről naponta tájékozódhatunk. A környezetről és az életminőségről szóló hírek viszonylag új jelenségnek számítanak, ennek megfelelően sokkal kevesebb információ áll rendelkezésünkre. A szociális és környezeti

statisztikák gyakran 2-3 évesek. Annak, hogy teljes értékű és színvonalas mutatóról beszélhessünk, egyik legfontosabb feltétele az adatok minősége és rendelkezésre állása közötti összhang megteremtése. De az alapok már adottak: ha politikai szinten sikerül megegyezni, elvileg viszonylag rövid időn belül alkalmazni lehet ezt a mutatót. A mutatót politikai szempontból vonzóvá teheti többek között az, hogy – az EU-ban a közeljövőben egészen biztosan – nagyobb növekedési potenciállal rendelkezik, mint a GDP.

7.2 Nem elég, ha csak mérünk: fontos az is, hogy a döntéshozatal során figyelembe vegyék a mérési eredményeket. A 21. század olyan gondokkal szembesít bennünket, amelyek megközelítésére még nincs bevált módszer, mivel meglehetősen újszerű problémákról van szó. Az idő sürget, mivel a strukturális megoldások hiánya bolygónk tartalékainak kimerüléséhez vezet. Ha olyan politikára térünk át, amely nem kizárólag a gazdasági növekedésre épít, hanem kiindulópontnak tekinti a fenntartható fejlődést is mind a gazdaság területén (a gazdasági tevékenység folyamatossága), mind szociális téren (az emberek képessé tétele arra, hogy egészségesen éljenek és jövedelmet szerezzenek, illetve az erre nem képes embereknek megfelelő szintű szociális biztonság garantálása), mind pedig a környezet területén (a biológiai sokféleség megőrzése, a fenntartható termelésre és fogyasztásra való áttérés), akkor egy sor égető kérdésre (foglalkoztatás, egyenlőtlenség, oktatás, szegénység, bevándorlás, boldogság, éghajlatváltozás, bolygónk kimerülése) használható megoldást találhatunk.

7.3 A fent vázolt mutató nem tökéletes. Nem is modellnek készült, inkább a témában folytatott jelenlegi vitához kíván hozzájárulni. Lehet, hogy ki kell bővíteni az érintett területek körét, vagy szigorúbb kritériumokat kell támasztani az adott területekkel szemben. Egy ilyen mutató soha nem tekinthető késznek. A mérés dinamikus folyamat, hiszen a társadalomban bekövetkező változásokat mérjük. A változások aztán oda vezethetnek, hogy más vagy részletesebb mutatókra lesz igény. Az adott mutató meghatározása szintén dinamikus folyamat, amelyet vita és párbeszéd kell, hogy megelőzzön – ahogy ezt egy demokratikus társadalom megkívánja.

7.4 Ez a terv túlságosan összetett ahhoz, hogy rövid távon megvalósítsuk. A megvalósíthatóság érdekében kézenfekvő, hogy a törekvést az uniós tagállamokra korlátozzuk. A kört esetleg ki lehet bővíteni a tagjelölt országokkal (Horvátország és Törökország) és az EU-hoz hasonló gazdasági fejlődést felmutató országokkal, például az Egyesült Államokkal, Kanadával, Ausztráliával, Új-Zélanddal és Japánnal. A gazdasági fejlődésben kimutatható hatalmas különbségek miatt lehetetlenség olyan eszközt kifejleszteni, amely egymagában képes arra, hogy a fejlett, illetve a fejlődő országokra jellemző életminőséget azonos lépték alapján mérje és hasonlítsa össze. Az említett országok politikai rendszere közötti hasonlóságok miatt a létminőség szempontjából alapvetően fontosnak tekintett területek között nem szerepel a demokratikus szabadságjogokat mérő részmutató, mivel az eszköz ezt a vívmányt a szóban forgó csoporton belül magától értetődőnek tekinti.

7.5 Azok a politikák, amelyeket már nem kizárólag a gazdasági növekedés egyoldalú érdekei, hanem emellett szociális és környezeti tényezők határoznak meg, jobb és kiegyensúlyozottabb politikai döntésekhez és ezáltal fenntarthatóbb és szolidárisabb gazdasághoz vezethetnek. Az EGSZB elvárja, hogy az Európai Bizottság az EU fenntartható fejlődési stratégiájáról szóló, 2009 júniusára tervezett időközi jelentésében egyértelmű kijelentéseket tegyen ebben a kérdésben. Célként az EGSZB egyik korábbi véleményében meghatározott európai szociális modellt lehetne kitűzni ⁽¹⁾. A szóban forgó modell alapgondolata, hogy az EU minden polgára megtalálja az utat egy demokratikus, környezetbarát, versenyképes, szolidáris és társadalmi beilleszkedésen alapuló jóléti közösség felé.

Kelt Brüsszelben, 2008. október 22-én.

Európai Gazdasági és Szociális Bizottság
elnöke
Mario SEPI

⁽¹⁾ HL C 309., 2006.12.16., 119. o.